

رویکرد رویه قضایی آمریکا نسبت به حمایت از مصرف‌کننده هوش مصنوعی

مریم آزادی

دانشجوی دکترای گروه خصوصی، واحد دامغان، دانشگاه آزاد اسلامی، دامغان، ایران.

maryamazadi000@gmail.com

محمد جواد باقی‌زاده (نویسنده مسئول)

گروه حقوق خصوصی، واحد دامغان، دانشگاه آزاد اسلامی، دامغان، ایران.

baqizadeh@gmail.com

حسین قربانیان

گروه حقوق خصوصی، واحد شاهرود، دانشگاه آزاد اسلامی، شاهرود، ایران.

hosseinghorbanian1358@gmail.com

قابل انتشار در دوره ۲۵، شماره ۶۵ (بهار ۱۴۰۵) نشریه پژوهش‌های حقوقی

چکیده

مصرف‌کننده هوش مصنوعی به دلیل ناشناخته بودن این فناوری همواره در معرض آسیب و خسارت می‌باشد. از این رو، کشورهای ایران و آمریکا در حمایت از مصرف‌کننده، مسئولیت بروز خسارت را بر عهده تولیدکننده قرار داده و او را به دلیل تولید یک محصول پرخطر در قبال جامعه و مصرف‌کننده دارای مسئولیت می‌دانند. اینکه حقوق آمریکا به عنوان یکی از کشورهای پیشرو در فناوری هوش مصنوعی چه واکنش حقوقی در حمایت از مصرف‌کننده نشان داده است، سؤال مهمی است که در این مقاله، که به شیوه توصیفی-تحلیلی نگاشته شده، به آن پاسخ خواهیم داد. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که در حقوق آمریکا، قانون مشخصی در خصوص هوش مصنوعی وجود ندارد و این کشور بر مبنای قانون مسئولیت ناشی از تولید و رویه قضائی در خصوص هوش مصنوعی و حمایت از مصرف‌کننده، قواعد مشخصی به کار برده است که همگی از تحمیل مسئولیت بر عوامل تولید در راستای حمایت از کاربر حکایت دارد. حقوق آمریکا دامنه مسئولیت عوامل تولید را به دلیل خطرآفرینی این محصول گسترش داده است و با در نظر گرفتن رعایت دستورالعمل از سوی کاربر، تولیدکننده را پاسخگو دانسته است.

واژگان کلیدی: هوش مصنوعی؛ رویه قضائی آمریکا؛ عوامل تولید؛ مصرف‌کننده

مقدمه

مصرف‌کننده به دلیل داشتن موضع ضعیف نسبت به عوامل تولید باید تحت حمایت حقوقی قرار گیرد. در این میان، کاربران کالاهای ناشناخته مانند هوش مصنوعی نیازمند حمایت بیشتری هستند. عمدتاً تولید هوش مصنوعی خطرات پیش‌بینی شده و دور از انتظار را به همراه دارد که کشورهای مختلف بر آن هستند تا در قبال زیان‌های وارده مناسب‌ترین شخص را مسئول بدانند. از آنجایی که هوش مصنوعی را می‌توان در حکم محصول دانست، تحمیل مسئولیت بر تولیدکننده نسبت به سایر افراد بیشتر مورد اقبال قانون‌گذاران قرار گرفته است. حقوق آمریکا در این زمینه، هرچند با نواقص قانون‌گذاری رنج می‌برد، لیکن رویه قضائی توانسته است در این خصوص قواعد مهمی را تثبیت نماید. از این رو، در این مقاله تلاش شده است تا با تأکید بر حقوق آمریکا و نگاهی به رویه قضائی در این کشور، به بررسی نظام حقوقی آن در قبال هوش مصنوعی پرداخته و تلاش کنیم تا رکود حقوقی در کشور ایران را از این طریق تا حدی مرتفع سازیم. این مقاله تمرکز اصلی خود را بر شناخت حقوق آمریکا در خصوص تولید هوش مصنوعی و حمایت از مصرف‌کننده قرار داده و تنها در موارد محدود به مقایسه حقوق آمریکا و ایران پرداخته است.

۱. هوش مصنوعی در حکم محصول تولید شده

در نظام حقوقی ایران و آمریکا، هوش مصنوعی نوعی محصول به شمار رفته و از این رو، مسئولیت ناشی از تولید محصول بر آن بار می‌گردد.

۱-۱. قلمروی محصول

در حقوق آمریکا، وفق قانون مسئولیت ناشی از تولید محصولات، شامل کلیه مصادیق قابل مشاهده و غیرقابل مشاهده تقسیم می‌شود و مضمون قانون مسئولیت ناشی از تولید می‌گردد. محصولات می‌تواند شامل نوعی سند، مصادیق نامشهود مانند گاز، الکل و ... باشد. محصولات در حقوق آمریکا دامنه وسیع و گسترده‌ای دارند. قانون مسئولیت ناشی از تولید در آمریکا زمانی بر هوش مصنوعی اعمال می‌گردد که برای عموم تولید شده و به صورت اختصاصی تولید نشده باشد.^۱ در صورتی که هوش مصنوعی اختصاصی ساخته شده باشد یا اینکه دچار نوعی تغییر مخصوص شده باشد، مضمون قانون مزبور نخواهد بود. دیوان

^۱ - Pangrazio, Sabrina, Civil Liability Of Artificial Intelligence, u.k, Oxford Academic, 2023, p141

عالی کالیفرنیا در این خصوص استفاده مشابه از هوش مصنوعی به وسیله کاربران را عاملی برای تشخیص محصول عمومی بودن به شمار آورده است. دیوان عالی کالیفرنیا در یک پرونده در راستای هوش مصنوعی، ضمن اتخاذ این ضابطه بیان می‌دارد که هوش مصنوعی به دلیل خطری که در پی دارد، حتی اگر اختصاصی تولید شده باشد، موجب سلب مسئولیت تولیدکننده نمی‌گردد. وفق رویه قضائی، باز هم مسئولیت سازنده را باید محقق دانست و تنها دامنه مسئولیت تولیدکننده می‌تواند نسبت به محصولات عمومی کمتر گردد.^۲

حقوق آمریکا وفق قانون مسئولیت ناشی از تولید نسبت به خسارت تولیدات خود، به ویژه تولیدات خطرناک، مسئولیت بدون تقصیر دارد. دیوان عالی کشور در این راستا بیان می‌دارد که «کالاهای خطرناک، کالاها یا موادی هستند که به واسطه خصوصیات شیمیایی یا فیزیکی قادر به ایجاد خطر برای سلامت، ایمنی، اموال یا محیط زیست هستند.» و تولیدکننده در هوش مصنوعی به دلیل تسلطی که بر خطرات محصول قبل و بعد از استفاده دارد، باید مسئولیت داشته باشد، مگر اینکه به اثبات برسد که مصرف‌کننده از دستورالعمل‌ها تخطی کرده یا دیگر عوامل تولید در بروز خسارت مسئولیت دارند.^۳

هوش مصنوعی دامنه بسیار وسیعی دارد و این احتمال وجود دارد که از خدمات هوش مصنوعی در امور تجاری به صورت اختصاصی استفاده گردد. لازم است که دامنه حمایت قانونی را وسیع‌تر نمود تا بتوان از مصرف‌کنندگان نهایت حمایت را اعمال کرد.

۱-۲. هوش مصنوعی به مثابه محصول

هوش مصنوعی را نمی‌توان دارای اراده دانست. از سوی دیگر، نمی‌توان آن را در حکم محجور، حیوان یا مشابه آن به شمار آورد؛ بنابراین، در نبود مبنای مشخص برای مسئولیت ناشی از هوش مصنوعی، باید آن را در حکم کالای تولید شده به شمار آورد و به منظور حمایت از مصرف‌کننده، مسئولیت تولیدکننده را محرز دانست. محصول بودن هوش مصنوعی بهترین حمایت از مصرف‌کننده را می‌تواند به عمل آورد و اراده داشتن برخی از هوش‌های مصنوعی به معنای آن نیست که بتوان برای آن‌ها شخصیت حقوقی مستقل در نظر گرفت. حقوق آمریکا، مبنای مسئولیت تولیدکننده هوش مصنوعی را بر مبنای محصول بودن این فناوری قرار داده و بدین طریق از مصرف‌کننده حمایت به عمل آورده است.

^۲ -Marchisio, Emiliano, In support of “no-fault” civil liability rules for artificial intelligence, Springer Nature Switzerland (SN Social Sciences), volume 1, 2021, p141

^۳ - Johnson, Steve, Report on ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND CIVIL LIABILITY, the British Columbia Law (Institute by the Members of the Artificial Intelligence and Civil Liability Project Committee), 2024, p11.

در صورتی که محصول تولید شده دارای عیب باشد، باید مسئولیت آن را بر عهده تولیدکننده دانست، ولو اینکه عیب در دست مصرف‌کننده ایجاد گردد. برخی کشورها معیار خطرناک بودن محصول، برخی دیگر استفاده مورد انتظار و برخی نیز ایمنی محصول را به عنوان معیار عیب محصول مورد توجه قرار داده‌اند. تولید هوش مصنوعی مجموعه‌ای از سخت‌افزار و نرم‌افزار لازم است و از نظر فنی، هوش مصنوعی باید کمترین خطر را داشته باشد تا به مردم و اموال خصوصی و عمومی آسیب نرسد. از دیدگاه قانونی نیز باید قواعد و مقررات تعیین شده در فضای عمومی و خصوصی رعایت شود. به این ترتیب، افرادی همچون تولیدکننده، عوامل مرتبط مانند مهندسان نرم‌افزار و سخت‌افزار و توسعه‌دهندگان نرم‌افزار وجود دارند و نقص عملکرد هر یک می‌تواند بر عملکرد هوش مصنوعی تأثیرگذار باشد. با این تحلیل، می‌توان گفت که اراده هوش مصنوعی اقتضای ذات و طبیعت آن نیست؛ بنابراین نمی‌توان شخصیت انسانی برای هوش مصنوعی قائل شد. بلکه این اراده وجه محصول بودن آن است؛ اما از آنجا که در تولید این عامل خود اجرا و واجد اراده، نقش انسان به عنوان تولیدکننده مطرح می‌شود، مسئولیت تولیدکننده قابل شناسایی خواهد بود. این نظریه زمانی تولیدکننده را مسئول می‌داند که کالا عیبی داشته و عیب منتهی به زیان گردد.^۴

هرچند که ربات‌ها یا همان هوش‌های مصنوعی در پاره‌ای از موارد دارای قدرت اراده هستند و می‌توانند موقعیت خود را تمیز داده و تصمیم اتخاذ نمایند، لیکن این تصمیم و اراده ناشی از برنامه و دستورالعملی است که طراحان به آن‌ها داده‌اند و اراده آن را می‌توان اراده ناشی از محصول به شمار آورد. هوش مصنوعی تولید شده به دست انسان است و باید آن را نوعی محصول دانست، محصولی که به وسیله سازنده تولید و در اختیار مصرف‌کننده قرار می‌گیرد. حقوق ایران دامنه محصول را مشخص نکرده است، ولی به نظر می‌رسد که عرفی بودن را مبنای تمیز آن قرار داده است. حقوق آمریکا ضوابط بسیار گسترده‌ای برای محصول در نظر گرفته است تا از این طریق بتواند حمایت بیشتری از مصرف‌کننده به عمل آورد.

۱-۳. مفروض بودن مسئولیت تولیدکننده هوش مصنوعی

در حقوق ایران و آمریکا، تولیدکننده نسبت به عیوب ناشی از هوش مصنوعی و زیان‌هایی که وارد می‌آورد مسئولیت دارد. تولیدکننده با تولید هوش مصنوعی، عامل زیان را تولید کرده است؛ به طوری که اگر تولید نمی‌کرد، اساساً زیانی هم واقع

^۴ - حانیه ذاکری نیا. «ماهیت و مبنای مسئولیت مدنی ناشی از هوش مصنوعی در حقوق ایران و کشورهای اتحادیه اروپا»، حقوق خصوصی، ۲۰، ۱، (۱۴۰۲).

نمی‌شد. تولیدکننده با تولید هوش مصنوعی خود، نوعی خطر ایجاد نموده که این خطر می‌تواند نوعی فعل نامشروع به حساب آید و در حمایت از مصرف‌کننده، بار مسئولیت را بر دوش تولیدکننده می‌گذارد.

در زمینه هوش مصنوعی، قانون مشخصی در ایران وضع نگردیده است. گروهی از نویسندگان با استناد به ماده ۳ قانون حمایت از مصرف‌کننده، مسئولیت محض را پذیرفته و تلاش می‌نمایند که در تولیدات خطرآفرین، مسئولیت را بر عهده تولیدکننده قرار دهند. مجلس شورای اسلامی، طرحی موسوم به «طرح ساماندهی صنعت خودرو» را در اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۹۷ به تصویب رساند. در ماده ۷ این طرح مقرر شده است:

«وزارت صنعت، معدن و تجارت مکلف است بستر لازم برای ورود فناوری‌های جدید و مستقل تولید خودرو با همکاری شرکت‌های معتبر خودروسازی جهان و یا به صورت سرمایه‌گذاری مشترک (JV) با شرکت‌های فعال موجود را فراهم سازد. آیین‌نامه اجرایی این ماده ظرف مدت سه ماه پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون با همکاری اتاق‌ها، تشکل‌ها و انجمن‌های تخصصی ذی‌ربط تهیه و به تصویب هیئت وزیران برسد».

این طرح بعد از ارجاع به شورای نگهبان، از جمله ماده ۷ آن مورد ایراد قرار گرفت و مجدداً، در مرداد سال ۱۳۹۸، نمایندگان مجلس این ماده را به شرح ذیل اصلاح کردند:

«در صورت وقوع تصادف تا پنج سال پس از اولین شماره‌گذاری، شرکت سازنده داخلی یا نماینده رسمی شرکت سازنده خارجی یا واردکننده، در صورتی که خریدار از عیب و نقص مذکور مطلع نباشد، به میزان دخالت عیب و نقص مذکور و ایمنی خودرو در وقوع تصادف، در میزان خسارت و تلفات حادثه دارای مسئولیت مدنی هستند». در نهایت، نمایندگان در بررسی دوباره طرح به زعم خود، ایرادات مربوطه را برطرف کردند، اما شورای نگهبان باز هم آن را نپذیرفت و در نهایت، مجمع تشخیص مصلحت نظام به ماجرا ورود نمود. مجمع نیز در بررسی طرح ساماندهی خودرو، برخی موارد آن را مغایر با سیاست‌های کلی نظام دانست، تا طرح مورد نظر باز هم به مجلس ارجاع داده شود. اگرچه هنوز سرنوشت این طرح و بحث تصویب یا عدم تصویب آن مشخص نیست، اما از ماده ۷ اصلاحی آن مشخص می‌گردد که اراده فعلی قانون‌گذار در بحث مسئولیت خودروهای خودران، ولو به صورت موقت، بیشتر به سمت شرکت سازنده خودرو می‌باشد.^۵

نظام حقوقی ایران، تولیدکننده را عامل اصلی زیان دانسته است، چه آنکه زیان در اثر تولید او به مصرف‌کننده وارد آمده است؛ بنابراین، مسئولیت تولیدکننده را می‌توان بر مبنای قاعده اتلاف در فقه تفسیر کرد. در فضای مجازی باید مدعی شد که

^۵ - سعید شجاعی، حسین هرورانی. «اظهارنظر کارشناسی درباره طرح ساماندهی بازار خودرو»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۲، ۱۰ (۱۳۹۷)، ۴.

مسئولیت مدنی برای تولیدکنندگان از باب اتلاف است. از این رو، نیازی به اثبات تقصیر نیست. قلمرو مسئولیت این افراد بسیار وسیع است؛ زیرا در غیر این صورت، نظم عمومی را نمی‌توان در این فضا تأمین نمود.^۶ (ملکوتی و ساورایی ۱۳۹۵، ۱۳۳).

در حقوق ایران و آمریکا، اثبات دعوا بر عهده تولیدکننده قرار می‌گیرد تا بتواند از حقوق مصرف‌کننده دفاع نمایند. به این ترتیب، محاکم می‌توانند اصل «دلیل بر عهده مدعی»^۷ را کنار بگذارند و مسئولیت اثبات را بر عهده خواندگان دعوا قرار دهند. این اصل می‌تواند منبع الهام برای قوانین جدیدی باشد که نه تنها هدفشان محافظت از مصرف‌کنندگان در برابر خطرات شناخته شده است، بلکه برای پیش‌بینی خطرات بالقوه نیز می‌باشد. چنین قوانینی می‌تواند روش‌های جدیدی برای شناسایی یا ارزیابی چنین خطراتی اعمال کند که تولیدکننده باید از آن تبعیت کند.^۸

مطابق قانون مسئولیت ناشی از تولید در آمریکا، تولیدکننده را در شرایط فقدان مسئول مشخص در قبال زیان دیده پاسخگو می‌داند. ماده ۴۰۲ قانون مزبور تولیدکننده را مسئول زیان دانسته، مگر اینکه اثبات نماید که کلیه اصول ایمنی را رعایت کرده و مصرف‌کننده خود به دستورالعمل بیان شده عمل نکرده است. حتی در مواقعی که خسارت قابل پیش‌بینی نبوده است، تولیدکننده صرفاً به دلیل تولید محصول خطرناک مسئولیت خواهد داشت.^۹ با بار نمودن مسئولیت بر تولیدکننده، هزینه‌های ناشی از زیان از مصرف‌کننده به عهده تولیدکننده هوش مصنوعی قرار گرفته تا از این طریق از مصرف‌کننده و زیان‌دیده حمایت بیشتری به عمل آید. در راستای حمایت بیشتر، این کشور مسئولیت مصرف‌کننده را مبتنی بر تقصیر قرار داده و تولیدکننده باید به اثبات برساند که کاربر خود مقصر بوده و زیان در اثر تقصیر او رخ داده است.^{۱۰}

دیوان عالی کالیفرنیا کلیه سازندگان قطعات، خرده‌فروشان و تأمین‌کنندگان محصولات کامل و قطعات را در کلیت مسئولیت تولیدکننده به مثابه یک کل در مقابل زیان‌دیده تلقی نموده است. دیوان عالی فدرال در خصوص مسئولیت تولیدکننده بیان داشته است که تولیدکنندگان نسبت به محصولات، اطلاعات بیشتری دارند و نسبت به مراجع نظارتی، بهتر می‌توانند از خطرات محصولات بعد از فروش و در عرضه آن‌ها مطلع گردند. از این رو، لازم است که مرتب تأثیرات ارائه محصولات را رصد و

^۶ - رسول ملکوتی، پرویز ساورایی. «درآمدی بر مسئولیت مدنی در فضای سایبر»، پژوهش‌های اخلاقی، ۴، ۱۵، (۱۳۹۵)، ۱۳۳.

^۷ - actori incumbit probatio

^۸ - علوی امین، محمدطاه. سید سجاد میر هادی، هوش مصنوعی، تحولی عظیم در حوزه حقوق، (تهران: مهر اندیشان سپهر، ۱۴۰۲)، ۱۱۱؛ ناصر کاتوزیان.

مسئولیت ناشی از عیب تولید، (تهران: گنج دانش، ۱۳۹۷)، ۱۸۰.

^۹ - Sharkey, Catherine, Products Liability for Artificial Intelligence, Products Liability for Artificial Intelligence, The Lawfare Institute, 2024, p15

^{۱۰} - Marchisio, 2021: 27

خطرات ناشی از آن را اطلاع‌رسانی نمایند. هرگونه کوتاهی در این زمینه، عرفاً نوعی فعل نامشروع از سوی تولیدکننده است که مسئولیت او را در پی دارد.^{۱۱}

اگر در بروز زیان چندین سبب مسئولیت داشته باشند، تقسیم مسئولیت باید به چه نحوی انجام گیرد؟ قانون ایران در این زمینه ساکت است، اما با توجه به کلیات قانون مدنی و مجازات، مسئولیت بر میزان تأثیر خواهد بود. طبق ماده ۱۴ قانون مسئولیت مدنی، «هرگاه چند نفر مجتمعاً زیانی وارد آوردند، میزان مسئولیت هریک از آنان، با توجه به نحوه مداخله هریک، از طرف دادگاه تعیین خواهد شد». این نظر نیز مشابه نظر اول است که مسئولیت میان همه افراد تقسیم می‌شود، اما ملک را اثر نهایی در ضرر ندانسته، بلکه نحوه مداخله و نوع فعل را ملک قرار داده است.^{۱۲} برخی از حقوقدانان قائل به مسئولیت سبب مقدم بوده و گروهی سبب مؤخر را مسئول می‌دانند. در قانون مدنی، در خصوص نحوه تقسیم در تعدد اسباب، به صراحت صحبتی نشده است، اما طبق ماده ۵۲۶ قانون مجازات اسلامی، هر کس به میزان تأثیر رفتار خود مسئول خواهد بود.^{۱۳}

در حقوق آمریکا، اراده و توافق طرفین بسیار دارای اهمیت است، به نحوی که عمدتاً در قرارداد، افراد در خصوص میزان مسئولیت با هم توافق نموده‌اند. در آمریکا، طرفین می‌توانند به هر نحوی در تقسیم مسئولیت با هم توافق کرده یا حتی سلب مسئولیت نمایند. این توافق نافذ است، مگر اینکه یکی از طرفین با استناد به دکترین نامعقول نابرابری چانه‌زنی در قرارداد را به اثبات برساند. لیکن، در صورتی که توافقی صورت نگرفته باشد، می‌توان مسئولیت را به صورت متساوی میان اسباب تقسیم نمود.

---

^{۱۱} - Sharkey, 2024: 9

^{۱۲} - کاتوزیان، پیشین، ۱۹۷.

^{۱۳} - امامی، میر سید حسن. حقوق مدنی، جلد ۱، چاپ سی و نهم، (تهران: مجد، ۱۴۰۱)، ۳۹۵.

۲. مصادیق عیب در کالا هوش مصنوعی و ضابطه تشخیص آن

هوش مصنوعی می‌تواند در مصادیق مختلفی موجب مسئولیت گردد که یکی از آنها عیب به شمار می‌رود. آمریکا برای مصادیق عیب، تقسیم‌بندی و ضابطه‌های متعددی در نظر گرفته است که در شناخت آن سازنده می‌باشد.

۲-۱. مصادیق عیب ناشی از هوش مصنوعی

در حقوق ایران، از عیب کالا در قوانین تعریف کلی وجود دارد. بند ۴ ماده ۱ قانون حمایت از مصرف‌کننده در تعریف عیب بیان داشته است: «زیاده، نقیصه یا تغییر حالتی که موجب کاهش ارزشی اقتصادی کالا و یا خدمات گردد». چنانچه در کالای تولیدی و عرضه شده از نظر استعمال مواد اولیه فاقد مرغوبیت و استاندارد^{۱۴} لازم باشد و یا فرمول ساخت ترکیب کالا رعایت نگردد، عیب در کیفیت کالا تحقق پیدا می‌نماید و تولیدکننده یا عرضه‌کننده کالا مستند به مواد ۲ و ۱۸ قانون حمایت از مصرف‌کننده ملزم به جبران خسارت از مصرف‌کننده می‌باشد.

---

^{۱۴} - استاندارد در فرهنگ حقوقی به معنای ثبات، مدل و نوع است. در مفهوم فنی، استاندارد عبارت است از روش‌ها و معیارها و موازین معتبر و قابل قبول، در عرصه فعالیت‌های صنعتی و خدماتی که انسان را به کیفیت و ایمنی و سلامت مورد نظر می‌رساند. (قاسمی حامد و خالدی، ۱۳۸۹: ۱۰)

هوش مصنوعی نوعی محصول خطرآفرین است که همین ویژگی آن را کالایی مسئولیت‌آفرین به شمار می‌آورد. در حمایت از مصرف‌کننده، خطرآفرین بودن هوش مصنوعی خود می‌تواند نوعی عیب به شمار آید.^{۱۵}

هرچند که مصداق عیب در قانون حقوق مصرف‌کننده نسبتاً قلمروی وسیعی را در بر گرفته و می‌تواند کلیه مراحل تولید از طراحی تا اجرا را شامل شود، اما در حقوق ایران نسبت به اینکه برخی از کالاها مانند هوش مصنوعی ذاتاً خطرانی را به دنبال می‌آورند، ساکت است و رویه در این زمینه ابهامی دارد. استفاده از هوش مصنوعی به دلیل کاربردهای ناشناخته برای عوامل تولید می‌تواند منتهی به زیان گردد.

در حقوق آمریکا، عیب ناشی از هوش مصنوعی در سه مرحله طراحی، ساخت و اجرا به وجود می‌آید. گاهی در طراحی یک هوش مصنوعی، عیبی لحاظ گردیده است که منجر به بروز زیان می‌گردد. در بخش b-2 از فصل اول اصلاحیه سوم مسئولیت مدنی آمریکا درباره عیب در طراحی بیان می‌دارد: «یک طراحی زمانی معیوب است که خطرات احتمالی آسیب ناشی از محصول با اتخاذ یک طرح جایگزین منطقی توسط فروشنده یا سایر توزیع‌کنندگان می‌تواند کاهش یابد». عیب ناشی از طراحی نادرست، ایمنی نامناسبی دارد و به بروز زیان منتهی می‌گردد که ماده ۴۰۲ a قانون تولید کالا در آمریکا آن را به رسمیت می‌شناسد.^{۱۶}

تمرکز در مورد طراحی محصول این است که آیا طراحی محصول معیوب است یا خیر و در این مورد، رفتار تولیدکننده تأثیری در آن ندارد. عیب در طراحی می‌تواند بر کلیه محصولات تولید شده تأثیرگذار باشد. زمانی که یک ربات دارای یک عیب در طراحی باشد، آن را به یک محصول غیر ایمن و خطرناک تبدیل می‌کند و باید به سرعت با تدابیر مناسب از بازار جمع شود. به عنوان مثال، خودروهای خودران گوگل که در سطح پنج طراحی شده‌اند، به‌گونه‌ای هستند که برای حرکت نیازی به کاربر انسانی ندارند؛ عدم امکان حرکت خودرو در هوای مه‌آلود یا بارانی، عیب در طراحی تلقی می‌شود.^{۱۷}

وفق ماده ۴۰۲ قانون مسئولیت ناشی از تولید در آمریکا، اگر یک محصول (هوش مصنوعی) از هدف تعیین شده برای آن خارج شده باشد، حتی اگر کلیه مراقبت‌های مورد نظر رعایت شده باشد، نوعی عیب در ساخت تحقق پیدا می‌کند. امری که در قانون حمایت از مصرف‌کننده ایران پیش‌بینی نشده است، ولی در هوش مصنوعی می‌تواند از مصرف‌کننده حمایت کند، چه آنکه

^{۱۵} - سلیمی، فزه. تعامل حقوق مصرف و رقابت، چاپ دوم، (تهران: مجد، ۱۴۰۲)، ۵۲.

^{۱۶} - Wendehorst, Christiane, Liability for Artificial Intelligence, Cambridge University Press, 2022, 32.

^{۱۷} - محمود حکمت نیا و مرتضی محمدی و محسن واثقی. «مسئولیت مدنی ناشی از تولید ربات‌های مبتنی بر هوش مصنوعی خودمختار». حقوق اسلامی، ۱۶، (۱۳۹۸)، ۲۳۱.

هوش مصنوعی ابعاد ناشناخته دارد و می‌تواند از اولویت تعیین شده خارج گردد، که مسئولیت آن باید بر عهده عوامل تولید قرار گیرد تا مصرف‌کننده که نسبت به آن تسلطی ندارد، تحت این قانون در آمریکا اگر بتوان اثبات نمود که خسارت وارد آمده در اثر نوع طراحی هوش مصنوعی بوده و به تولید ارتباطی نداشته است، مسئولیت جبران خسارت با طراح خواهد بود.

نوع دیگر عیب که در ماده ۴۰۲ a شناسایی گردیده است، عیب تولید می‌باشد. یک عیب تولید ممکن است خود را به روش‌های مختلف نشان دهد. برای مثال، عیب ممکن است فقدان یک جزء ضروری باشد. علاوه بر این، ممکن است دلایل مختلفی وجود داشته باشد که چرا عیب تولید رخ داده است. عیب ممکن است ناشی از فعل یا ترک فعل یک کارمند در اجرای وظیفه‌اش باشد یا ناشی از ناکافی بودن سیستم تولید، بازرسی یا آزمایش محصول باشد. فعل نامشروع ناشی از هوش مصنوعی می‌تواند در اثر نقص در تولید، عدم رعایت مراقبت‌های ایمنی، عدم پیش‌بینی بروز زیان و نظایر آن باشد. در هر صورت، اشتباه الگوریتم‌ها از مصادیق عیب در هوش مصنوعی است. گاهی عیب در تولید به یکی از قطعات آن بازمی‌گردد. در این صورت، اگر تولیدکننده بتواند آن را به اثبات برساند، سازنده آن قسمت مسئولیت خواهد داشت، ولی اگر ثابت گردد که تولیدکننده اصلی قادر به استفاده از قطعه، نرم‌افزار یا وسیله دیگری برای ساخته خود بوده، اما از آن استفاده نکرده است، او مسئولیت خواهد داشت؛ زیرا به اعتقاد دیوان عالی فدرال نسبت به دیگر عوامل تولید تسلط بیشتری خواهد داشت.^{۱۸}

هرگاه در هوش مصنوعی، دستورالعمل‌های مناسب در اجرا در نظر نگرفته شده باشد یا اینکه هشدارهای لازم برای مصرف‌کننده نصب نشده باشد، نوعی عیب به شمار می‌رود. بر این اساس، آمریکا دکترین هشدارهای ناکافی را یکی از مبانی در حمایت از مصرف‌کننده به شمار می‌آورد که به موجب آن، مصرف‌کننده می‌تواند به این نکته استناد نماید که هشدارهای کافی از خطرات قابل پیش‌بینی ارائه نشده است. هنگام تحلیل معقول و متعارف بودن این هشدارها، دادگاه‌ها باید بر عوامل مختلفی مانند محتوا و جامع بودن، شدت بیان و ویژگی‌های مورد انتظار کاربران تمرکز کنند.

ماده ۴۰۲ (a) قانون تولید کالا در آمریکا، تولید، رعایت ایمنی در طراحی، هشدار و کیفیت را از مهم‌ترین شرایط رعایت ایمنی توسط سازنده به شمار می‌آورد؛ به نحوی که محاکم با توجه به این ماده، هرگونه عدم رعایت هشدارهای مناسب، طراحی غیر ایمن محصول و مشابه آن را از مصادیق عیب کالا به شمار می‌آورند. در این مصادیق، شاکی به این امر استناد می‌نماید که

---

^{۱۸} - برای دیدن رأی مراجعه شود به، <https://www.newsweek.com> › fbi-bi

با وجود ساخت و ساز محصول طبق دستورالعمل‌های تعیین شده، این محصولات خطرآفرین و عرفاً آسیب‌زا هستند. اگر سازنده هشدارهای وجود خطر را برای مصرف‌کننده در نظر نگیرد، نوعی تقصیر در تولید به شمار می‌رود.^{۱۹}

۲-۲. ضوابط تشخیص مسئولیت عوامل تولید هوش مصنوعی

در حقوق آمریکا، کمیته تجارت فدرال یک مصوبه پیشنهادی در خصوص هوش مصنوعی به تصویب رسانده است که در ماده ۵ آن مقرر می‌نماید هرگونه اعمال و اقدامات غیرمنصفانه می‌تواند فریبکارانه محسوب شده و نوعی فعل نامشروع به شمار رود. کمیته تجارت فدرال این اختیار را دارد که در صورت مشاهده هرگونه عمل فریبکارانه یا نامشروع، از طریق دادستان علیه تولیدکننده هوش مصنوعی اقامه دعوا نماید.^{۲۰}

مصرف‌کننده در مواقعی که بروز یک خسارت از هوش مصنوعی مشخص و روشن است، باید از آن احتراز نماید. در غیر این صورت، مسئولیت با خود او خواهد بود. به دیگر سخن، نمی‌توان در مصادیقی که عیب ناشی از هوش مصنوعی به‌طور مشخص می‌تواند موجب زیان شود یا اینکه مصرف‌معینی از هوش مصنوعی به بروز خسارت بینجامد، تولیدکننده را عامل بروز خسارت دانست. در این موارد، مصرف‌کننده خود باید جبران خسارت را بر دوش کشیده و مسئولیت آن را بر عهده گیرد. مسئول دانستن عوامل تولید در این شرایط، امری غیرمنصفانه است.

در ایران، وفق قانون حمایت از مصرف‌کننده، عوامل تولید به ویژه تولیدکننده باید مراقبت‌های لازم از محصول هوش مصنوعی را به عمل آورند. در تعیین رعایت استانداردها، باید به ضوابط عینی و شخصی به‌صورت همزمان تکیه نمود. هرگاه یک فعل غیرعادی و نامتعارف ایجاد شود، حتی اگر تقصیر تحقق نیابد، باید مسئولیت مدنی را محقق بدانیم.^{۲۱}

در آمریکا، تولیدکننده ملزم است تا کلیه استانداردها و مراقبت‌های مورد انتظار را رعایت نماید. سهل‌انگاری در دکترین آمریکایی هرگونه عملی است که عرفاً بتوان آن را نوعی بی‌تعهدی تولیدکننده در قبال خدمات پس از فروش به شمار آورد.^{۲۲} انتظار می‌رود که در خصوص تولید هوش مصنوعی، تولیدکننده ریسک ناشی از آن را نیز بر عهده بگیرد. این دیدگاه، اعمال و انتظارات وسیع‌تری نسبت به تولید محصولات مختلف بر عهده تولیدکننده می‌گذارد و عرف، اعم از عرف عمومی و اختصاصی،

¹⁹ - Sharkey, 2024: 9

²⁰ - Long, Ryan, Artificial intelligence liability: the rules are changing, Stanford Center for Internet and Society, 2023, p5.

²¹ - سید مرتضی قاسم‌زاده، حقوق مدنی اصول قراردادها و تعهدات (با تجدیدنظر و اصلاحات)، چاپ پانزدهم، (تهران: دادگستر، ۱۴۰۰)، ۱۳۰.

Bertolini, Andrea, Artificial Intelligence and civil liability, Campano Edizioni, 1th addition, 2022, 12.

انتظارات بیشتری را بر او تحمیل می‌نماید. عرف بر مبنای اخلاق، تولید تعهداتی را بر تولیدکننده و تأمین‌کننده بار می‌نماید که عدم توجه به آن‌ها نوعی فعل نامشروع تلقی می‌گردد.^{۲۳}

لازم است که عوامل تولید بعد از فروش نیز بر هوش مصنوعی نظارت داشته و مراقبت کافی از آن به عمل آورند. دیوان عالی کشور آمریکا در پرونده‌ای تحت عنوان (Liquid Systems Corp. v. DeVries) در سال ۲۰۱۹ اذعان نمود که وظیفه مراقبت از ایمنی محصول توسط تولیدکننده بعد از فروش آن پایان نمی‌یابد، بلکه باید همواره بر تأثیرات منفی محصول خود در حالت‌های مختلف و خطرانی که محصول ایجاد می‌نماید، حتی در زمان مصرف نظارت کافی داشته باشد.^{۲۴} در این خصوص، دیوان عالی مقرر نمود که اگر تولیدکننده مطلع شود یا اینکه منطقاً باید بداند استفاده از محصول در شرایطی می‌تواند منجر به آسیب گردد و آن را اطلاع‌رسانی نکند، از وظیفه خود در خصوص ایمنی بعد از فروش تخطی کرده و مسئولیت دارد. تولیدکننده وظیفه‌ای ندارد که خطرات محصول را در آینده کاهش دهد؛ لیکن، عرفاً وظیفه مراقبت و ایمنی بعد از محصول را بر عهده دارد، یعنی نمی‌تواند کلیه خطرانی را که ممکن است در آینده پیش آید، پوشش دهد؛ اما، آن دسته از خطرانی که رخ می‌دهد یا منطقاً انتظار می‌رود تولیدکننده بداند را باید فوراً اطلاع‌رسانی نماید. به این ترتیب، تولیدکنندگان هوش مصنوعی باید نسبت به خطرانی که احتمالاً در آینده رخ می‌دهد، نسبت به مصرف‌کننده تعهداتی داشته باشند.^{۲۵}

وظیفه مراقبت از هوش مصنوعی، وظیفه‌ای مداوم است که تولیدکننده حتی بعد از ارائه محصول باید آن را رعایت نماید. اگر در اثر استفاده مکرر هوش مصنوعی دچار آسیب شود، می‌توان عدم مسئولیت تولیدکننده را فرض نمود.^{۲۶}

در آمریکا، ابتدا این دکتین مطرح شد که مسئولیت تولیدکننده با توجه به ماده ۴۰۲ (a) قانون تولید باید به نحوی باشد که ضرورت آن را زیر سؤال ببرد. به این صورت که دادگاه از هیأت منصفه درخواست می‌نماید که به این پرسش پاسخ دهند: آیا محصول مربوط (هوش مصنوعی) بیشتر فایده داشته یا خطرآفرین بوده است؟ در این صورت، اگر پاسخ هیأت منصفه به چنین نحوی بود که خطرات محصول از منافع آن بیشتر است، مسئولیت نقض ایمنی معقول نقض شده و سازنده مسئول خواهد بود. در سال ۱۹۴۶، این دکتین به این صورت مطرح شد که شاکی ملزم است طرح جایگزین معایب آن را ارائه نماید و بیان کند که

²³ - MarchisioCor, 2021: 27

²⁴ - برای مشاهده پرونده رجوع شود به (2019) 586 U.S. ___ (Air & Liquid Systems Corp. v. DeVries | تاریخ بازدید (مهر ۱۴۰۳)، Justia U.S. <https://supreme.justia.com> > federal Court Center Supreme

²⁵ - Sharkey, 2024: 10

²⁶ - Long, 2023: 5

اگر سازنده به این‌گونه تولید می‌کرد، ایمنی تأمین می‌شد. این دکترین مورد استقبال محاکم قرار نگرفت، ولی در حال حاضر برای سنجش رعایت ایمنی در تولید، دادگاه به این امر توجه می‌نماید که آیا تولید این کالا مفید بوده است یا خیر. اگر پاسخ مثبت بود، این سؤال مطرح می‌شود که آیا خطرات آن را به‌صورت معقول کنترل کرده است یا خیر؟ پاسخ به این دو سؤال در تشخیص عرفی بودن فعل نامشروع از سوی تولیدکننده، طراح یا سازنده در حقوق آمریکا مورد توجه قرار می‌گیرد.^{۲۷}

نتیجه‌گیری

حقوق آمریکا هوش مصنوعی را به عنوان نوعی محصول می‌شناسد که می‌تواند خسارت‌های غیرقابل پیش‌بینی به دلیل ناشناخته بودن آن به بار آورد. از این رو، بر عوامل تولید مسئولیت جبران خسارت را بار کرده است، زیرا تولیدکننده بیشترین تسلط بر محصول را داشته و می‌تواند از زیان نسبت به سایر افراد جلوگیری کرده یا مطلع گردد. از این رو، برای آن حتی بعد از فروش نیز وظایفی در نظر گرفته شده است.

هرچند که در ایران نیز، با توجه به قانون حمایت از مصرف‌کننده، دامنه مسئولیت تولیدکننده وسیع گردیده است، اما قلمروی مسئولیت تولیدکننده در آمریکا نسبت به هوش مصنوعی وسیع‌تر است. تا جایی که، خروج از هدف تعیین شده برای هوش مصنوعی، وجود جایگزین بهتر برای آن و لزوم پیش‌بینی دقیق‌تر نسبت به عیب در این کشور شناسایی شده است که حقوق ایران آن را پوشش نمی‌دهد. آمریکا خطرآفرین بودن هوش مصنوعی را مبنایی برای پاسخگویی تولیدکنندگان آن قرار داده و آن را نوعاً گونه‌ای از تقصیر فرض کرده است.

به نظر می‌رسد که لازم است ایران مصادیق عیب کالا در هوش مصنوعی را روشن نماید و با قانون‌گذاری مناسب در این زمینه، زمینه فعالیت قانون‌مند آن را فراهم آورد.

---

²⁷ - Sharkey, 2024: 9

منابع زبان فارسی

الف) کتاب

- امامی، میر سید حسن. حقوق مدنی، جلد ۱، چاپ سی و نهم، تهران: مجد، ۱۴۰۱.
- سلیمی، فضا. تعامل حقوق مصرف و رقابت، چاپ دوم، تهران: مجد، ۱۴۰۲.
- علوی امین، محمدطاها. سید سجاد میر هادی، هوش مصنوعی، تحولی عظیم در حوزه حقوق، تهران: مهر اندیشان سپهر، ۱۴۰۲.
- قاسمزاده، سید مرتضی. حقوق مدنی اصول قراردادها و تعهدات (با تجدیدنظر و اصلاحات)، چاپ پانزدهم، تهران: دادگستر، ۱۴۰۰.
- کاتوزیان، ناصر. مسئولیت ناشی از عیب تولید، تهران: گنج دانش، ۱۳۹۷.

ب) مقاله

- حکمت نیا، محمود و مرتضی محمدی و محسن واثقی. «مسئولیت مدنی ناشی از تولید ربات‌های مبتنی بر هوش مصنوعی خودمختار». *حقوق اسلامی*، ۱۶، ۶۰ (۱۳۹۸)، ۲۳۱-۲۵۸.
https://hoquq.iict.ac.ir/article_36476.html
- ذاکری نیا، حانیه. «ماهیت و مبنای مسئولیت مدنی ناشی از هوش مصنوعی در حقوق ایران و کشورهای اتحادیه اروپا»، *حقوق خصوصی*، ۲۰، ۱ (۱۴۰۲)، ۱۳۵-۱۵۲.
doi: 10.22059/jolt.2023.356703.1007186
- شجاعی، سعید. حسین هرورانی. «اظهارنظر کارشناسی درباره طرح ساماندهی بازار خودرو»، *مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی*، ۲، ۱۰ (۱۳۹۷)، ۱-۱۴.
<https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1059082>
- ملکوتی، رسول. پرویز ساورایی. «درآمدی بر مسئولیت مدنی در فضای سایبر»، *پژوهش‌های اخلاقی*، ۴، ۱۵ (۱۳۹۵)، ۱۲۹-۱۴۹.
doi: 10.22054/jplr.2016.4456

زبان انگلیسی

- Bertolini, Andrea 2020, Artificial Intelligence and civil liability, Campano Edizioni, 1th adition.

- Geistfeld Evas, Tatjana (2020), Civil liability regime for artificial intelligence: European added value assessment, European Added Value Unit: sep 2020.
- Johnson, Steve 2024, Report on ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND CIVIL LIABILITY, the British Columbia Law (Institute by the Members of the Artificial Intelligence and Civil Liability Project Committee).
- Long, Ryan 2023, Artificial intelligence liability: the rules are changing, Stanford Center for Internet and Society.
- Marchisiocor, Emiliano,2021 In support of “no-fault” civil liability rules for artificial intelligence, Springer Nature Switzerland (SN Social Sciences), volume 1, pages (25-54).
- Markowitz,Eric 2016, How the FBI Uses Facial Recognition Technology to Fight Crime ، بازديد (مهر ۱۴۰۳) ، <https://www.newsweek.com> › fbi-bi.
- Pangrazio, Sabrina 2023, Civil Liability Of Artificial Intelligence, u.k, Oxford Academic.
- Sharkey, Catherine 2024, Products Liability for Artificial Intelligence, Products Liability for Artificial Intelligence, The Lawfare Institute.
- Wendehorst,Christiane 2022, Liability for Artificial Intelligence, Cambridge University Press.

Abstract

Consumers of artificial intelligence are always at risk of harm and damage due to the unknown nature of this technology. Therefore, both Iran and the United States have placed the responsibility for damages on producers, holding them accountable for producing a high-risk product in relation to society and consumers. A crucial question addressed in this article, which is written in a descriptive-analytical manner, is what legal responses the United States, as one of the leading countries in artificial intelligence technology, has taken in support of consumers. The findings of this research indicate that there is no specific law regarding artificial intelligence in U.S. law; rather, the country applies specific rules based on product liability law and judicial practices concerning artificial intelligence and consumer protection, all of which indicate the imposition of responsibility on producers in order to safeguard users. U.S. law has expanded the scope of producers' liability due to the inherent risks of this product, and by considering the adherence to guidelines by users, has deemed producers accountable.

Keywords: artificial intelligence; American judicial procedure; production factors; Consumer, responsibility